

INGLIZ TILIDA “SPEAKING” KO‘NIKMASINI RIVOJLANTIRISHDA SUN’IY INTELEKTNING RO‘LI

Baxtiyorova Dildoraxon Muzaffar qizi

Perfect university 1-bosqich talabasi.

Israfilov Doston

Perfect-university o‘qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20543599>

Annotatsiya. Ushbu maqolada sun’iy intellekt texnologiyalarining ingliz tilida og‘zaki nutqni rivojlantirishdagi o‘rni ko‘rib chiqiladi. Unda chatbotlar va nutqni tanib olish tizimlari yordamida talabalarning nutqiy faolligi, talaffuzi va erkin gapirish ko‘nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari sun’iy intellekt asosidagi vositalar talabalarga mustaqil mashq qilish va xatolarini aniqlashda yordam berishini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, bu texnologiyalar o‘quv jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi. Xulosa qilib aytganda, sun’iy intellekt bilan birgalikda foydalanish eng yaxshi natija beradi.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, og‘zaki nutq, chat-botlar, talaffuz, ta’lim.

Kirish

Bugungi globallashuv davrida ingliz tili xalqaro muloqot, ilm-fan, texnologiya, biznes va ta’lim sohalarida yetakchi vosita sifatida e’tirof etilmoqda. Shu sababli ingliz tilini samarali o‘zlashtirish nafaqat akademik muvaffaqiyatga erishish, balki mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassis bo‘lishning ham muhim omillaridan biriga aylanib bormoqda. Ingliz tilini o‘rganish jarayonida tinglab tushunish (listening), o‘qish (reading), yozish (writing) va gapirish (speaking) kabi to‘rtta asosiy til ko‘nikmasini rivojlantirish talab etiladi. Ushbu ko‘nikmalar o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lsa-da, speaking ko‘nikmasi tilni amaliy qo‘llashning eng muhim ko‘rsatkichi hisoblanadi.

Shu nuqtai nazardan, sun’iy intellekt texnologiyalarining ingliz tilida speaking ko‘nikmasini rivojlantirishdagi imkoniyatlari, afzalliklari va amaliy ahamiyatini o‘rganish zamonaviy pedagogika va lingvodidaktikaning dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada speaking ko‘nikmasining o‘ziga xos xususiyatlari, uni rivojlantirishda sun’iy intellekt vositalarining roli hamda ularning ta’lim jarayonidagi samaradorligi ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi.

Speaking ko‘nikmasining ahamiyati

Speaking (og‘zaki nutq) ko‘nikmasi chet tilini o‘rganish jarayonining eng muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Ushbu ko‘nikma til o‘rganuvchining o‘z fikrini og‘zaki shaklda ravon, aniq, mantiqiy va kommunikativ vaziyatga mos tarzda ifodalash qobiliyatini anglatadi. Tilni o‘zlashtirishning asosiy maqsadi samarali muloqotni ta’minlash bo‘lganligi sababli, speaking ko‘nikmasi o‘quvchilarning amaliy til kompetensiyasini namoyon etuvchi muhim mezon sifatida qaraladi.

Zamonaviy lingvodidaktikada speaking kommunikativ kompetensiyaning ajralmas tarkibiy qismi sifatida e’tirof etiladi. Ushbu kompetensiya o‘quvchining nafaqat grammatik bilimlari va lug‘at boyligini, balki turli kommunikativ vaziyatlarda til vositalaridan samarali foydalanish qobiliyatini ham o‘z ichiga oladi. Speaking ko‘nikmasi rivojlangan o‘quvchi o‘z fikrlarini erkin

ifodalashi, suhbatni davom ettirishi, savollarga javob bera olishi va fikr almashish jarayonida faol ishtirok etishi mumkin.

Speaking ko'nikmasi bir necha muhim komponentlardan tashkil topadi:

- *Talaffuz (pronunciation)* – soʻz va iboralarni toʻgʻri talaffuz qilish, urgʻu va intonatsiyadan oʻrinli foydalanish qobiliyati;
- *Lugʻat boyligi (vocabulary)* – fikrni ifodalash uchun zarur boʻlgan soʻz va iboralar zaxirasiga ega boʻlish;
- *Grammatik toʻgʻrilik (grammar accuracy)* – grammatik qoidalarga rioya qilgan holda nutq tuzish;
- *Ravonlik (fluency)* – nutq davomida ortiqcha toʻxtalishlarsiz va tabiiy tarzda gapira olish;
- *Muloqot strategiyalari (communication strategies)* – suhbat davomida fikrni tushuntirish, savol berish, aniqlik kiritish va muloqotni samarali davom ettirish usullaridan foydalanish.

Ushbu komponentlarning uygʻun rivojlanishi oʻquvchining chet tilida erkin va samarali muloqot qilishiga xizmat qiladi. Shu sababli speaking koʻnikmasi koʻplab xalqaro til baholash tizimlarida, jumladan IELTS, CEFR va TOEFL kabi imtihonlarda alohida eʼtibor qaratiladigan mezonlardan biri hisoblanadi.

Biroq speaking koʻnikmasini rivojlantirish jarayoni koʻplab qiyinchiliklar bilan bogʻliq. Anʼanaviy taʼlim muhitida dars vaqtining cheklanganligi, guruhlardagi oʻquvchilar sonining koʻpligi, individual yondashuvning yetarli emasligi hamda tabiiy til muhitining mavjud emasligi sababli oʻquvchilar yetarli darajada nutqiy amaliyotga ega boʻla olmaydilar. Bundan tashqari, koʻpchilik oʻquvchilar xato qilishdan qoʻrqish, uyatchanlik yoki oʻziga ishonchsizlik tufayli ingliz tilida gapirishdan qochadilar. Bu esa speaking koʻnikmasining rivojlanish surʼatiga salbiy taʼsir koʻrsatadi.

Soʻnggi yillarda sunʼiy intellekt texnologiyalarining taʼlim sohasiga kirib kelishi speaking koʻnikmasini rivojlantirish bilan bogʻliq mazkur muammolarni bartaraf etish uchun yangi imkoniyatlar yaratdi. AI asosidagi dasturlar va platformalar oʻquvchilarga cheksiz muloqot amaliyoti, tezkor fikr-mulohaza (feedback), talaffuz tahlili va individual oʻquv yoʻnalishlarini taqdim etmoqda. Natijada speaking koʻnikmasini shakllantirish va takomillashtirish jarayoni yanada samarali, qulay va shaxsiylashtirilgan tus olmoqda. Shu jihatdan sunʼiy intellekt texnologiyalari zamonaviy til taʼlimining muhim vositalaridan biri sifatida eʼtirof etilmoqda.

Sunʼiy intellekt va uning taʼlimdagi imkoniyatlari

Taʼlim sohasida sunʼiy intellektdan foydalanish oʻquv jarayonini yanada samarali, moslashuvchan va shaxsiylashtirilgan shaklda tashkil etishga xizmat qilmoqda. Anʼanaviy taʼlim modelida barcha oʻquvchilarga bir xil yondashuv qoʻllanilgan boʻlsa, AI texnologiyalari har bir oʻquvchining bilim darajasi, qiziqishi va oʻzlashtirish surʼatini hisobga olgan holda individual taʼlim muhitini yaratishga imkon beradi.

Sunʼiy intellektning taʼlimdagi asosiy imkoniyatlari quyidagilardan iborat:

- Individual taʼlim yoʻnalishini shakllantirish – AI tizimlari oʻquvchining bilim darajasini tahlil qilib, unga mos topshiriq va mashqlarni tavsiya etadi;

- Xatolarni avtomatik aniqlash va tahlil qilish – o‘quvchilarning yozma va og‘zaki javoblaridagi xatolar aniqlanib, ularni bartaraf etish bo‘yicha tavsiyalar beriladi;
- Tezkor fikr-mulohaza (feedback) taqdim etish – o‘quvchi topshiriqni bajargan zahoti natija va izohlarni olishi mumkin;
- Ta‘lim mazmunini shaxsiylashtirish – o‘quv materiallari foydalanuvchining ehtiyojlariga mos ravishda tanlanadi;
- Interaktiv muloqot muhitini yaratish – virtual yordamchilar va chatbotlar orqali o‘quvchilar real vaqt rejimida muloqot qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar;
- Ta‘lim jarayonini monitoring qilish – o‘quvchilarning rivojlanish dinamikasi kuzatilib, ularning kuchli va zaif tomonlari aniqlanadi.

Sun‘iy intellekt texnologiyalarining muhim afzalliklaridan biri shundaki, ular o‘quvchilarga istalgan vaqt va istalgan joyda mustaqil ta‘lim olish imkoniyatini yaratadi. Bu esa ta‘lim jarayonining uzluksizligini ta‘minlashga xizmat qiladi. O‘quvchilar o‘zlari uchun qulay vaqtda mashq bajarishlari, bilimlarini mustahkamlashlari va o‘zlashtirish darajasini nazorat qilishlari mumkin.

Chet tillarini o‘qitish jarayonida AI texnologiyalarining ahamiyati yanada ortib bormoqda. Til o‘rganishda sun‘iy intellekt asosidagi platformalar, virtual suhbatdoshlar, nutqni tanish tizimlari va chatbotlar o‘quvchilarga muntazam amaliyot o‘tash imkonini beradi. Bunday vositalar o‘quvchilarning talaffuzini tahlil qiladi, grammatik va leksik xatolarni aniqlaydi hamda ularni tuzatish bo‘yicha tavsiyalar beradi. Natijada o‘quvchilar o‘z bilimlarini mustaqil ravishda takomillashtirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Umuman olganda, sun‘iy intellekt zamonaviy ta‘limning innovatsion vositasi sifatida o‘quvchilarning bilim olish imkoniyatlarini kengaytiradi, o‘quv jarayonini individuallashtiradi va ta‘lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, chet tillarini o‘rganishda AI texnologiyalari o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish va mustaqil ta‘lim olish ko‘nikmalarini shakllantirishda katta ahamiyatga ega.

Speaking ko‘nikmasini rivojlantirishda AI vositalarining roli **Chatbotlar orqali muloqot amaliyoti**

Sun‘iy intellekt asosida ishlovchi chatbotlar bugungi kunda chet tillarini o‘rganish jarayonida eng samarali vositalardan biri sifatida e‘tirof etilmoqda. Ular foydalanuvchilar bilan real inson muloqotiga yaqin bo‘lgan interaktiv suhbatlarni tashkil etish imkoniyatiga ega. Chatbotlar foydalanuvchining savollariga javob beradi, suhbatni mantiqiy davom ettiradi, yangi mavzularni taklif qiladi hamda nutq jarayonida yuzaga keladigan ayrim grammatik va leksik xatolar bo‘yicha tavsiyalar beradi. Bunday imkoniyatlar o‘quvchilarga o‘z bilimlarini amaliyotda qo‘llash va muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun qulay muhit yaratadi.

An‘anaviy ta‘lim muhitida o‘quvchilar ko‘pincha xato qilishdan qo‘rqish, tengdoshlari yoki o‘qituvchi oldida uyatga qolish xavfi sababli ingliz tilida erkin gapirishga jur‘at eta olmaydilar. Chatbotlar bilan muloqot qilish esa bunday psixologik to‘siqlarni kamaytiradi. O‘quvchilar o‘zlarini erkin his qilgan holda turli mavzularda suhbatlashishlari, savollar berishlari va javob qaytarishlari mumkin. Bu esa ularning kommunikativ kompetensiyasini bosqichma-bosqich rivojlantirishga yordam beradi.

Masalan, bugungi kunda keng qo'llanilayotgan ChatGPT, Replika va boshqa sun'iy intellekt asosidagi chatbotlar foydalanuvchilarga kundalik hayot, ta'lim, biznes, madaniyat va boshqa ko'plab mavzularda suhbat qurish imkonini beradi. O'quvchi istalgan vaqt va joyda ushbu platformalardan foydalanib, o'zining speaking ko'nikmasini mustaqil ravishda rivojlantirishi mumkin. Natijada chatbotlar til amaliyoti uchun doimiy va qulay virtual suhbatdosh vazifasini bajaradi.

Talaffuzni yaxshilash

Speaking ko'nikmasining muhim tarkibiy qismlaridan biri talaffuz (pronunciation) hisoblanadi. To'g'ri talaffuz nafaqat nutqning tushunarli bo'lishini ta'minlaydi, balki muloqot samaradorligini ham oshiradi. Ko'plab til o'rganuvchilar yangi so'zlarni o'zlashtirishda yoki murakkab tovushlarni talaffuz qilishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Sun'iy intellekt texnologiyalari ushbu muammoni hal qilishda samarali vosita sifatida xizmat qilmoqda.

AI asosidagi talaffuzni baholash tizimlari foydalanuvchining nutqini yozib olib, uni standart talaffuz namunalari bilan taqqoslaydi. Tizim tovushlar, urg'u, intonatsiya va nutq sur'atini tahlil qilib, foydalanuvchining xatolarini aniqlaydi hamda ularni tuzatish bo'yicha tavsiyalar beradi. Shu tariqa o'quvchilar o'z talaffuzidagi kamchiliklarni mustaqil ravishda aniqlash va bartaraf etish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Masalan, ELSA Speak va Duolingo kabi ilovalar nutqni tanish texnologiyalari yordamida foydalanuvchining talaffuz sifatini baholaydi. Ushbu ilovalar individual tavsiyalar berish orqali o'quvchilarning talaffuz aniqligi va nutq madaniyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Ravonlikni oshirish

Ravonlik (fluency) speaking ko'nikmasining asosiy ko'rsatkichlaridan biri bo'lib, o'quvchining o'z fikrlarini ortiqcha to'xtalishsiz va tabiiy tarzda ifodalay olish qobiliyatini anglatadi. Ko'plab o'quvchilar grammatik qoidalarni yaxshi bilsalar-da, real muloqot vaqtida fikrlarini tezkor ifodalashda qiyinchilikka duch keladilar. Buning asosiy sababi amaliyotning yetishmasligi va nutqiy tajribaning kamligidir.

Sun'iy intellekt vositalari o'quvchilarga muntazam ravishda suhbat amaliyotini taqdim etishi orqali ravonlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. AI chatbotlari bilan tez-tez muloqot qilish natijasida o'quvchilar yangi so'z va iboralardan faol foydalanishni o'rganadilar, gap tuzish tezligi oshadi va nutqdagi ikkilanmalar kamayadi. Bundan tashqari, sun'iy intellekt foydalanuvchining nutq darajasiga mos mavzular va savollarni tanlab, muloqotning tabiiy davom etishini ta'minlaydi.

Muntazam ravishda AI vositalaridan foydalanish o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi, nutqiy qo'rquvni kamaytiradi va ingliz tilida erkin fikr bildirish ko'nikmasini shakllantiradi. Natijada speaking faoliyati yanada samarali va tabiiy tus oladi.

Individual o'rganish imkoniyati

Har bir o'quvchining bilim darajasi, o'zlashtirish sur'ati va ehtiyojlari turlicha bo'lganligi sababli ta'lim jarayonida individual yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Sun'iy intellektning eng katta afzalliklaridan biri ham aynan o'quvchilarga moslashtirilgan ta'lim muhitini yaratish imkoniyatidir.

AI tizimlari foydalanuvchining faoliyatini doimiy ravishda tahlil qiladi, uning kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi hamda shu asosda mos topshiriqlar va mashqlarni tavsiya etadi. Masalan, talaffuzda qiyinchilikka duch kelayotgan o'quvchiga qo'shimcha fonetik mashqlar,

lugʻat boyligini oshirishga muhtoj boʻlgan foydalanuvchiga esa yangi leksik birliklarni oʻzlashtirishga qaratilgan topshiriqlar taklif etilishi mumkin.

Sunʻiy intellektning afzalliklari

Speaking koʻnikmasini rivojlantirishda sunʻiy intellekt texnologiyalaridan foydalanish bir qator pedagogik va amaliy afzalliklarga ega. Birinchidan, AI vositalari oʻquvchilarga kunning istalgan vaqtida til amaliyoti bilan shugʻullanish imkoniyatini yaratadi. Ikkinchidan, ular topshiriqlar va muloqot natijalari boʻyicha tezkor va aniq fikr-mulohaza (feedback) taqdim etadi. Uchinchidan, har bir oʻquvchining ehtiyojlariga mos individual yondashuvni taʼminlaydi.

Muammolar va cheklovlar

Sunʻiy intellekt texnologiyalari koʻplab afzalliklarga ega boʻlishiga qaramay, ularning ayrim cheklovlari ham mavjud. Avvalo, AI tizimlari insoniy emotsiyalar va noverbal muloqot vositalarini toʻliq anglay olmaydi. Bu esa ayrim murakkab kommunikativ vaziyatlarda muloqot sifatiga taʼsir koʻrsatishi mumkin.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, sunʻiy intellekt texnologiyalari ingliz tilida speaking koʻnikmasini rivojlantirishning samarali va innovatsion vositasi sifatida namoyon boʻlmoqda. AI asosidagi chatbotlar, talaffuzni baholash tizimlari, virtual suhbatdoshlar va adaptiv taʼlim platformalari oʻquvchilarga muntazam amaliyot qilish, xatolarini tezkor aniqlash hamda nutqiy kompetensiyalarini takomillashtirish imkonini bermoqda. Ayniqsa, individual yondashuv, cheksiz muloqot muhiti va tezkor feedback kabi imkoniyatlar speaking koʻnikmasining samarali rivojlanishiga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, sunʻiy intellekt texnologiyalaridan foydalanishda ularning ayrim cheklovlarini ham hisobga olish zarur. Eng yuqori samaradorlikka AI vositalarini anʼanaviy taʼlim metodlari va oʻqituvchi rahbarligi bilan uygʻunlashtirish orqali erishish mumkin. Kelajakda sunʻiy intellekt texnologiyalarining yanada takomillashishi ingliz tilini oʻqitish jarayonining sifatini oshirib, oʻquvchilarning speaking koʻnikmasini rivojlantirishda yanada keng imkoniyatlar yaratishi kutilmoqda. Bu esa zamonaviy taʼlimning raqamli transformatsiyasi jarayonida sunʻiy intellektning oʻrni va ahamiyati tobora ortib borayotganini koʻrsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. John McCarthy. *What is Artificial Intelligence?* Stanford University, 2007.
2. Stephen Bax. "Modern Language Learning and Technology". *Language Learning Journal*, 2019.
3. UNESCO. *Guidance for Generative AI in Education and Research*. Paris, 2023.
4. Michael Carrier. *Digital Language Learning and Teaching*. Routledge, 2018.
5. British Council. *The Future of English: Technology and Language Learning*, 2022.
6. Oʻzbekiston Respublikasi Oliy taʼlim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Raqamli taʼlim va sunʻiy intellekt boʻyicha meʼyoriy hujjatlar va metodik tavsiyalar, 2024.